

SU ÜRÜNLERİ SEKTÖR RAPORU

Şebnem BORAN

Yaşam döngüsü içinde insanların sağlıklı ve dengeli beslenmesi için su ürünleri önemli bir yer tutmaktadır.

Yarattığı katma değer ve istihdama katkısı ile stratejik öneme sahip bir sektör olan su ürünleri sektörü, dünyada olduğu gibi ülkemizde ve kentimizde hızla gelişmektedir.

Sektörün ekonomiye katkısı ve tarımsal üretim değerindeki yeri dikkate alındığında, sektörün ihtiyaçlarına yönelik çalışmaların yapılması önem taşımaktadır.

Ülkemizde Su Ürünleri Üretimi

Türkiye, dünyadaki konumu ve üç tarafının denizlerle çevrili bir yarımada olması nedeniyle farklı ekolojik özellikteki 8.333 km.lik bir deniz kıyı şeridine, doğal göletlerle birlikte, sayıları her gün artan baraj ve göllere sahiptir.

Türkiye'nin toplam su ürünleri üretimi 2008 yılında 646 bin ton, 2009 yılında 623 bin ton, 2010 yılında 653 bin ton, 2011 yılında 704 bin ton, 2012 yılında 645 bin ton, 2013 yılında 608 bin ton, 2014 yılında 537 bin ton ve 2015 yılında 672 bin ton olarak gerçekleşmiştir.

Su ürünleri üretimi, 2015 yılında bir önceki yıla göre % 25,1 artarak 672 bin 241 tona yükselmiştir.

Üretimin % 51,4'ünü deniz balıkları, % 7,7'sini diğer deniz ürünleri, % 5,1'ini iç su ürünleri ve % 35,8'ini yetiştiricilik ürünleri oluşturmuştur.

2015 yılı üretiminin 431.907 tonu avcılık yoluyla 240 bin 334 tonu yetiştiricilik yoluyla elde edilmiştir.

Deniz ürünleri avcılığı bir önceki yıla göre % 49,5 artarken, iç su ürünleri avcılığı % 5,4 azalma göstermiştir.

Tablo 1: Türkiye Su Ürünleri Üretim Miktarı (Ton)

	2011	2012	2013	2014	2015
Avcılıkla elde edilen su ürünleri	514.755	432.442	374.121	302.211,6	431.906,7
Deniz balıkları ve Diğer deniz ürünleri	477.658	396.322	339.046	266.077,6	397.730,7
Deniz balıkları	432.246	315.636,5	295.167	231.058,3	345.765,0
Diğer deniz ürünleri	45.412	80.685,5	43.879	35.019,3	51.965,7
İçsu ürünleri	37.096	36.120	35.074	36.134,0	34.176,0
Yetiştiricilik	188.790	212.410	233.394	235.133,0	240.334,0
Toplam	703.545	644.852	607.515	537.344,6	672.240,7

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

İstatistiklere göre, su ürünleri avcılığında % 42,9'luk bir artış olurken yetiştiricilik üretimi ise % 2,2 artmıştır.

Su ürünleri üretimindeki bu artışın önemli bir bölümünün avcılıktan kaynaklandığı görülmektedir.

Yetiştiricilik üretiminin % 42,2'si iç sularda, % 57,8'i denizlerde gerçekleşmiştir.

2015 yılında, deniz ürünleri avcılığı ile yapılan üretimde ilk sırayı % 60,8'lik oran ile Doğu Karadeniz Bölgesi almıştır. Bu bölgeyi %19,8 ile Batı Karadeniz, % 8,9 ile Ege, % 8 ile Marmara ve % 2,5 ile Akdeniz Bölgeleri izlemiştir.

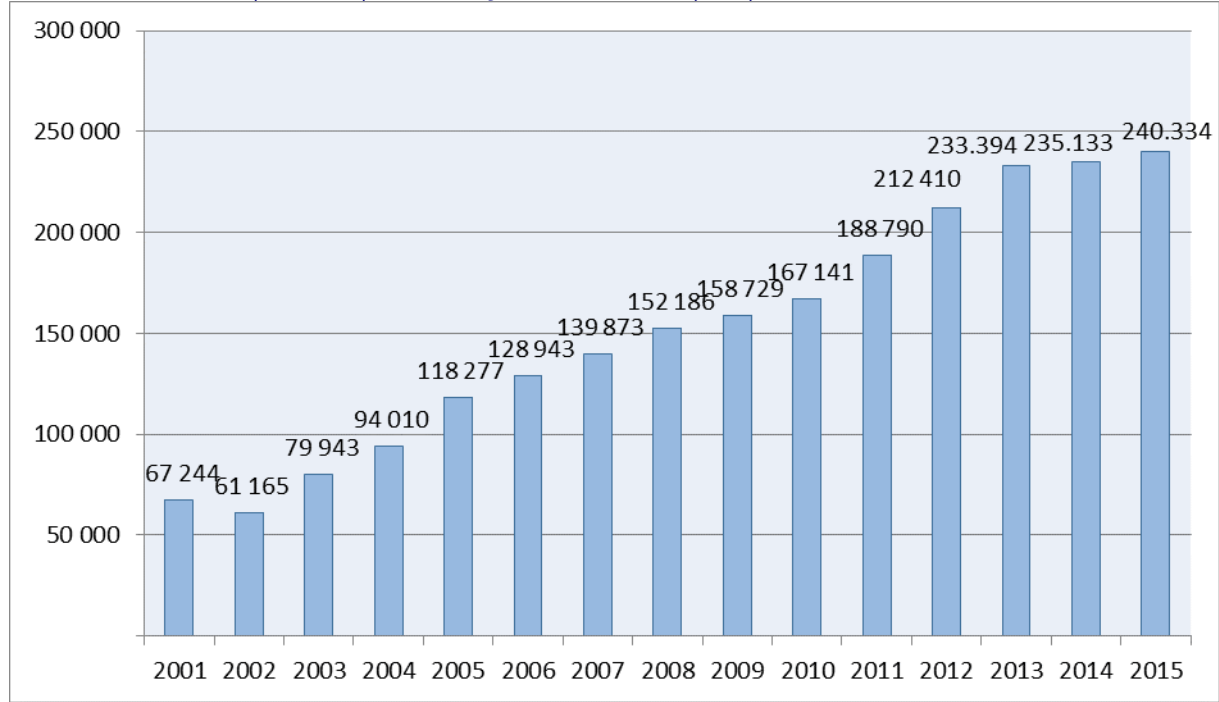
Artan üretim ile birlikte su ürünleri yetiştiriciliği; istihdam, döviz, doğal balık stoklarında av baskısının azalması, halkın ucuz fiyata balık yemesi gibi birçok getiri sağlamaktadır.

Su ürünleri üretiminde yetiştiriciliğe bakıldığında, 2002 yılından itibaren sürekli bir artış gözlemlenmektedir.

2001-2015 yılları arasındaki süreçte, Türkiye'deki yetiştiricilik 67.244 tondan 240.334 tona ulaşmıştır.

Son açıklanan istatistiklerde yetiştiricilikteki artış ise % 2,2'lik artış bulunmaktadır. Bu da yetiştiricilikteki istikrarlı artışın devam ettiğine işaret etmektedir.

Grafik 1:Yıllar İtibariyle Türkiye'de Yetiştiricilik Üretimi (Ton)

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

Su ürünleri yetiştiriciliği;

- Hızla artan su ürünleri talebinin karşılanması,
- Dengeli ve sağlıklı beslenme,
- Sanayi sektörüne hammadde temini,
- Doğal balık stoklarına olan av baskısının azaltılması,
- İstihdam yaratması,
- Yüksek ihracat imkanı ile döviz girdisi sağlanması,
- Kırsal kalkınmaya katkısı,
- Doğal kaynakların daha etkin yönetimi sonucunda biyolojik çeşitliliğin muhafazasını sağlanması

ile önem taşımaktadır.

Yetiştiricilikte ekonomik değeri yüksek çeşitler üretilmekte olup, yetiştirilen türler ise ülkelerin tüketim alışkanlıklarına göre değişim göstermektedir.

İzmir İli Su Ürünleri Üretimi

İzmir, 584 kilometrelik kıyı şeridi ve iç su kaynaklarıyla su ürünleri üretim açısından önemli bir potansiyele sahiptir.

2015 yılında İzmir'in tarımsal üretim değeri 11.450.661.875 TL olarak gerçekleşmiş ve bu miktarın % 4,31'lik bölümü su ürünleri sektöründen sağlanmıştır.

Su ürünleri sektörü ve özellikle yetiştiricilik gerek ülkemiz gerekse ilimiz açısından önemli bir gelir kaynağı durumundadır.

Tablo 2: İzmir İli Su Ürünleri Üretim Miktarı (Ton)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Deniz balıkları	8.978	8.203	8.106	4.816	1.135	1.156	3.119	1.871
Diğer deniz balıkları	471	971	1.232	781	95	155	194	146
İçsu balıkları	32	32	31	13	0	0	0	0
Yetiştiricilik	27.081	22.934	23.300	21.847	26.838	35.156	41.051	47.713
Toplam	36.562	32.141	32.669	27.457	28.068	36.467	44.364	49.731

Kaynak: İzmir Gıda, Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü

İzmir'de ilk ağ kafeslerde çipura ve levrek balığı üretim tesisi 1985 yılında 200 ton/yıl kapasiteli olarak başlamıştır.

2015 yılında 2.017 ton avcılık, 47.713 ton yetiştiricilik olmak üzere 49.731 ton su ürünleri üretimi yapılmış ve toplam 493.797.049 TL üretim değeri elde edilmiştir.

Tablo 3: İzmir İli Su Ürünleri Üretim Değeri (bin TL)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Deniz balıkları	57.079	56.505	32.926	11.583	13.878	26.742	22.137
Diğer deniz ürünleri	9.081	11.960	10.302	22.075	3.690	3.847	3.581
İçsu balıkları	205	199	82	0	0	0	4
Yetiştiricilik	255.913	232.459	188.987	244.582	346.092	439.351	468.075
Toplam	322.278	301.123	232.297	278.240	363.660	469.940	493.797

Kaynak: İzmir Gıda, Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü

Sektörün ekonomiye katkısı göz önünde bulundurularak sektöre gereken önem verilmeli ve mevcut sorunların bir an önce çözüme kavuşturulması sağlanmalıdır.

Su Ürünleri Sektörünün Sorunları ve Çözüm Önerileri

Sektörün üretim faaliyetlerini olumsuz etkileyen, çözüm bekleyen sorunları ve çözüm önerileri aşağıda başlıklar halinde sunulmuştur.

Kıyı Lojistik Tesisleri ve Su Ürünleri Tarıma Dayalı İhtisas Organize Sanayi Bölgesi İhtiyaçları

Fiziki şartları oldukça zor olan açık deniz alanlarında bulunan balık çiftliklerinin,

- Yem depolamak, malzeme, alet vb. donanımı bulundurmak, çalışan personelini barındırmak ve personelin insani ihtiyaçlarını karşılamak için iskeleye bitişik bir noktada konumlanmış lojistik tesise,
- Ayrıca, çiftliklerle lojistik tesis arasında günlük faaliyetleri sürdürmek için kullanılan teknelerin mal yükleyebileceği, boşaltabileceği ve barınabileceği uygun boyutta iskeleye veya rıhtıma ihtiyaçları bulunmaktadır.

Balık çiftliklerinde yürütülen faaliyetler benzerlik gösterse de, üretim bölgelerinin coğrafi şartlarının değişik olması, firmaların yapısı, karasal konumu nedeniyle bu faaliyetlerin yürütülmesinde bazı çiftliklerde zorluk ve risk derecesi artmakta, süreç, kullanılan tekne, alet donanım bakımından bazı farklılıklar göstermektedir. Bu nedenle lojistik alan ve iskele ihtiyacı ve bunun karşılanması konusunda her bölgenin kendi içerisinde değerlendirilmesi gerekmektedir.

Diğer önemli bir hususta, lojistik tesislerin ve iskelelerin mümkün olduğunca balık çiftliklerine en yakın noktada bulunmasıdır (azami 5 km. civarında olması). Acil durumlarda müdahale edebilmek, maliyetleri makul seviyede tutabilmek, çiftliğin güvenliğini sağlamak, bunlardan daha da önemlisi personelin can güvenliği içerisinde çiftliğe ulaşılmasını temin etmek için bu önemli ve gereklidir.

Hasat edilen balıklar, hasat aşamasında sağlanan soğuk zincir kırılmadan işleme ve/veya paketleme tesislerine ulaşmakta, ulusal ve uluslararası kalite ve standartlara sahip bu tesislerde değerlendirilerek pazara sunulmaktadır.

Ülkemizde balık tüketimi ağırlıklı olarak taze soğutulmuş şekildedir. Avrupa'da ve diğer gelişmiş ülkelerde ise, hemen tüketime elverişli şekilde fileto olarak veya diğer balık eti şeklinde işlenmiş, dondurulmuş veya marine edilmiş, soslanmış, sebze garnitürlü halde balık ürünleri yaygın olarak tüketilmektedir. Ülkemizde de yakın bir zamanda bu yönde üretimin yaygın hale geleceği ve buna bağlı olarak balık işleme tesislerinin de çoğalacağı beklenmektedir.

Ülkemiz kültür balıkçılığında sağlanan gelişmeye paralel olarak, sektörün belli faaliyetlerini ve yan faaliyet dallarını (balık işleme, paketleme tesisleri, yem üretim ve depolama, balık unu ve yapı tesisleri, ambalaj, soğuk hava ve buz üretim tesisleri, aşı ve laboratuvar, çekek yeri ve tersane, ağ imalat bakım ve üretim tesisleri, yemleme sistemleri, kafes donanımı, kuluçkahane, gümrükleme ve muhafaza, antrepo, kontrol ve denetim ile görevli resmi kurumlar, otel, sosyal tesisler vb.) kapsayacak, barındıracak bir yapıda Organize Sanayi Bölgesi kurulmasına ihtiyaç vardır.

İzmir Kalkınma Ajansı (İZKA) tarafından hazırlanan "İzmir Su Ürünleri Sektörü Stratejisi (İzmir, 2013)" belgesinde su ürünleri sektöründe Fiziksel Altyapının Geliştirilmesi stratejik önceliğinde sektör içi ve sektörler arası entegrasyon planlarının yapılması hedefi konulmuş; bu kapsamda Su Ürünleri Organize Sanayi Bölgesi'nin Kurulması eylem planında yer almıştır.

Yine anılan strateji belgesinde Fiziksel Altyapının Geliştirilmesi stratejik önceliğinde Kıyı lojistik tesisleri ve kıyı yapılarının yapılması hedeflenmiştir. Bu tesislerin yapılabilmesi için:

- Yetiştiricilik tesislerinin ihtiyacı olan iskele alanlarının belirlenmesi, oluşturulması ve kullanımı için mevzuatta değişiklikler yapılması,
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından lojistik alanlarla ilgili tip projeler hazırlanması ve bu projelerin Çevre Düzeni Planlarında yer alması,
- Balık çiftliklerinin karadaki depo ve yaşam alanları gibi tesislerinin yasal hale getirilmesi

eylem planı olarak belirlenmiştir.

Su Ürünleri İhtisas Organize Sanayi Bölgesi Projesinin hayata geçirilmesi ile sektör daha kurumsal ve organize bir yapıda faaliyet sürdüreceği gibi şüphesiz bazı mali avantajları da yakalayacaktır.

Bu avantajlar kısaca aşağıdaki şekilde belirtebilir:

- Sektörün kurumsal ve organize bir yapıda faaliyet göstermesinin kamuoyunda yaratacağı olumlu imaj,
- Ortak altyapı yatırım, kullanım, bakım ve onarım maliyet avantajı,
- Sektörün ihtiyaçlarının en kısa sürede, tek elden depolama ve nakliye avantajı ile temin edebilmesi,
- Çevresel açıdan, ulusal ve uluslararası standartlarda daha örgütlü bir yapıda denetlenebilir ve kontrol edilebilir şekilde faaliyetini sürdürmesi,
- Sektörle ilgili ulusal ve uluslararası olabilecek yatırımlar için cazip olması.

Tarım Dayalı İhtisas Organize Sanayi Bölgeleri Uygulama Yönetmeliği'nin 10.11.2009 tarih ve 27402 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmesi ile birlikte tarım ve hayvancılığa dayalı İhtisas OSB'ler kurulmaya başlanmıştır. Ancak söz konusu yönetmelikte su ürünleri ile ilgili bir ibare yer almadığından su ürünleri ile ilgili bir ihtisas OSB kurulması bu aşamada mümkün olamamaktadır.

Su Ürünleri Organize Sanayi Bölgesi kurulması halinde balık işleme, paketlenme tesisleri, soğuk hava depoları, ağ bakım ve yıkama tesisleri, straför tesisleri, yem tesisleri gibi sektörle ilgili tüm tesisler bir arada olacak ve bu sayede verimlilik sağlanırken firmaların maliyetleri düşürülerek ihracatta rekabet avantajı sağlanacaktır. Ayrıca bürokrasi azalacak, ortak sosyal tesisler kurulacak, müşterek arıtma tesisleri ile çevre kirlilik önlenecek, denetimler kolaylaşacaktır.

Su Ürünleri İhtisas OSB'nin kurulabilmesi için Tarım Dayalı İhtisas Organize Sanayi Bölgeleri Uygulama Yönetmeliği'ne "Su Ürünleri"nin eklenmesi hususunda Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın mevzuat değişikliği yapması beklenmektedir.

Türkiye'de bir ilk olacak olan "İzmir İli Su Ürünleri Tarım Dayalı İhtisas Organize Sanayi Bölgesi" kurma çalışmaları İzmir Ticaret Odası Yönetim Kurulu Başkanı Sayın Ekrem Demirtaş'ın önderliğinde İzmir Ticaret Odası ve İzmir Su Ürünleri Yetiştiricileri ve Üreticileri Birliği üyelerinin katılımıyla yürütülmekte olup ilgili mevzuat değişiklikleri ile birlikte proje hızla hayata geçirilecektir.

Tebliğ Kriterlerinin Gözden Geçirilmesi

Balık Çiftlikleri 24 Ocak 2007 tarihli ve 26413 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmış olan "Denizlerde Balık Çiftliklerinin Kurulamayacağı Hassas Alan Niteliğindeki Kapalı Koy ve Körfez Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Tebliğ" uyarınca açık deniz alanlarına taşınmıştır.

Tebliğe göre balık çiftliklerinde;

- Derinlik 30 metre ve üstü,
- Kıyıdan uzaklık 0,6 deniz mili ve üstü,
- Akıntı hızı 0,1 m/s ve üstü olmalıdır.

Derinlik kriterinin uygulanmasının uygun bir karar olduğu ifade edilmekte iken, akıntı ve kıydan uzaklık kriterinin tekrar gözden geçirilmesi ve özellikle Yunanistan'da kullanılan standartların uygulanmasının sağlanması sektör tarafından talep edilmektedir.

Balık Tüketiminin Arttırılması

Dünyada kişi başına düşen balık tüketimi ise 19,2 kg iken Türkiye'de ortalama kişi başına tüketim 6,2 kg olup dünya ortalamasının yarısına bile karşılık gelmemektedir.

Bu nedenle balık tüketiminin arttırılmasına yönelik olarak, belirli noktalarda fast food mağazaları gibi balık satış noktaları arttırılmalıdır.

Ege Bölgesinde Omega-3 bakımından oldukça zengin olan sardalyanın çocuklarımızın gelişimi için okullarımızda yedirilmesi sağlanmalıdır.

Yazılı ve görsel basında tanıtımları arttırarak insanların balık tüketimine yönlendirilmesi sağlanmalı ve Üniversite ile birlikte iş birliği kurulmalıdır.

Güzelbahçe'den Bostanlıya kadar olan sahil şeridinde Belediye'nin planlayacağı aralıklarla halkımızın balık ekmek yiyebileceği denizi ve balığı çağrıştıran özgün mimarili küçük yerler inşa edilmelidir.

Gıda Mühendisliği Fakülteleriyle ortak ar-ge çalışması yürüterek döner, köfte vs. gibi balığın yeni tüketim biçimleri geliştirilmelidir.

Deniz ve balık sevgisinin küçük yaşlarda öğretilmesi için Belediye tarafından oyun parklarına deniz canlılarından esinlenerek üretilen oyuncaklar konmalıdır.

İlçelerimizde balığın daha hijyenik koşullar ve görseelliğinin daha öne çıkarılabileceği küçük balık pazarları inşa edilmelidir.

Sektör Girdilerinde İndirim Sağlanması

Su ürünleri yetiştiriciliğinin temel girdisi yem ve enerjidir. Yem hammaddelerinin önemli bir kısmı yurt dışından ithal edilmekte ve yüksek gümrük ve KDV oranları uygulanmaktadır. Bu oranlar düşürülmelidir.

Ayrıca başta elektrik enerjisi olmak üzere, enerji tedarikinde sektöre özel indirimler ve muafiyetler getirilmelidir.

Yeni Pazar İmkanları

AB'ye ihraç edebildiğimiz tek hayvansal ürün olan su ürünleri için yeni dış pazarlar bulunması desteklenerek sektörün önü açılmalıdır. Komşu ülke pazarları potansiyelinden yararlanmak için ikili ve bölgesel ticari anlaşmalar yapılmalıdır.

Sonuç

Gerek yarattığı katma değer gerekse de istihdama katkısı ile stratejik öneme sahip olan su ürünleri üretiminde 2015 yılında % 25,1 oranında önemli bir artış yaşanmıştır.

Su ürünleri yetiştiriciliğinin devamlılık arz etmesi ülkemiz su kaynaklarının yeterli, temiz ve planlı bir şekilde kullanımına bağlıdır. Ülkemiz sahip olduğu potansiyeli su kaynaklarımızın korunması ve planlı kullanımının sağlanması ile sürdürebilecektir.

Su ürünleri sektöründe artan üretimin devam etmesinde bu noktanın göz ardı edilmemesi gerekmektedir.

Türkiye’de su ürünleri sektöründeki gelişmeler, su ürünlerinde önemli bir yere sahip olan İzmir’i etkilemektedir.

Bu nedenle, sektörün sorunlarına çözüm önerilerinin çok geçmeden uygulamaya konulması sektörün gelişimi ve su ürünlerinden sağlanan katma değer artırılması açısından önem taşımaktadır.

Sektörün 2023 hedefi; AB pazarında % 25 olan pazar payını % 35’e yükseltmek, su ürünleri ihracatı yapılan 70 ülkedeki Pazar payını ürün çeşitlemesiyle 3 kat arttırmak, ihracatı 3 milyar dolara çıkartmak ve ülkemizde kişi başı tüketimi en az 15 kg/yıla yükseltmektir.

Sorunların çözümüne yönelik önerilerin gerçekleşmesi durumunda sektörün önemli bir ivme kazanacağı düşüncesindeyiz.

Ekonomik açıdan önemli bir yer tutan sektörün gelişimi ve hedeflerine ulaşması açısından sektör desteklenmeye devam etmelidir.

Kaynakça

- AB ve İş Dünyası: Balıkçılık Sektörü, İktisadi Kalkınma Vakfı, Eylül 2011.
- Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Balıkçılık ve Su Ürünleri Genel Müdürlüğü, Su Ürünleri İstatistikleri, 2016.
- İzmir Tarım ve Gıda Zirvesi Sonuç Raporu, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı İzmir İl Müdürlüğü, 14 Haziran 2013
- Selçuk Yaşar, Kültür Balıkçılığı Türkiye'nin Ekonomik Zenginliğidir, Haziran 2007.
- Selçuk Yaşar, “Su Ürünleri Sektörü'nün Türkiye için Önemi”, Temmuz 2011.
- Su Ürünleri Yetiştiricileri ve Üreticileri Birliği Su Ürünleri Sektör Raporu, 2014.
- Su Ürünleri İhtisas Organize Sanayi Bölgesinin Kurulması Hazırlık Dosyası, İzmir Ticaret Odası, İzmir Su Ürünleri Yetiştiricileri ve Üreticileri Birliği, 2014.
- “Su Ürünleri Sektörünün Sorunları ve Çözüm Önerileri”, İzmir Ticaret Odası, 2011.
- Türkiye İstatistik Kurumu Su Ürünleri İstatistikleri Raporu, 2015.